

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/6

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Некоторые теоретико-правовые вопросы
рецепции публичного права в
национальную правовую систему
- 12 **YOUNAS AMMAR**
SADIKOV MAKSUDBOY
ABDULAJONOVICH
Tech law in central asia: approach to technological
progress of the 4th industrial revolution
- 17 **UMAROV BEKZOD AZAMATOVICH**
Davlat boshqaruvini nomarkazlashtirish
konsepsiyasida prinsiplarning tutgan o'ri
- 24 **МУКУМОВ БОБУР МЕЛИБОЙ УГЛИ**
Проблемы нормативного регулирования
предпринимательской деятельности
в Республике Узбекистан

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ.
MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 32 **HOSHIMXONOV AHROR MO'MINOVICH**
Hukumat faoliyatini pandemiya sharoitida
tashkil qilish va huquqiy tartibga solish
masalalariga oid mulohazalar
- 39 **MUHAMMADIYEV ULUG'BEK ISLOMOVICH**
XAYITOV XUSHVAQT SAPARBAYEVICH
Qonun ustuvorligini ta'minlashda zamonaviy
mexanizmlarning yaratilishi

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 47 **IMOMOV NURILLO FAYZULLAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining
yangi tahriri loyihasida "fuqarolik qonunchiligi"ga
oid yangiliklarning ilmiy-nazariy tahlili
- 57 **SAIDOV MAQSUDBEK NORBOYEVICH**
Mas'uliyati cheklangan jamiyati ishtirokchilarining
umumiy yig'ilishini chaqirish va bu toifadagi
nizolarni hal qilishning ayrim masalalari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI.
PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI
MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 66 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
O'zbekistonda mualliflik huquqi bo'yicha
mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv
tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi
- 74 **QUTLIMURATOV FARXAD QALBAYEVICH**
Qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs
kreditorlarining huquqlarini himoya qilish
mexanizmlarining umumiy tavsifi
- 81 **BAKHRAMOVA MOKHINUR
BAKHRAMOVNA**
Absence of jurisdiction and consequences
in arbitral proceedings
- 88 **IBROHIMOV AZIMJON ABDUMO'MIN O'G'LI**
Korporativ niqoblarni olib tashlash
konsepsiyasi va uni O'zbekiston korporativ
huquqida takomillashtirish masalalari
- 96 **ФАЙЗИЕВ ШУХРАТ ХАСАНОВИЧ**
Правовые основы экологической политики
государства: система, классификация и
проблемы кодификации законодательства
- 107 **MAXKAMOV DURBEK NEMATOVICH**
O'simlik dunyosini muhofaza qilishda
jamoatchilik nazoratini huquqiy ta'minlash
masalalari
- 114 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH**
The role of social partnership in setting
standards for the protection of the natural
environment (legal aspect)
- 124 **MAMAYEVA MAKBAL NURJANOVNA**
Организационные аспекты обеспечения
независимости института адвокатуры
в Узбекистане: проблемные аспекты
- 131 **URALOV SARBON SARDOROVICH**
Sud qarorlarining preyditsial ahamiyati
- 137 **MALLAYEV NORMAMAT RAMAZANOVICH
ERGASHEV BAHODIR ABDURASULOVICH**
Advokatlik faoliyatini tashkil etishning
nazariy-huquqiy asoslari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 143 **XUDAYKULOV FERUZBEK XURRAMOVICH**
Ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv belgilari
va o'ziga xos xususiyatlari: tahlil va taklif
- 153 **SALOXOVA SARVINOZ SADRIDDIN QIZI**
Ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tab
chiqqan voyaga yetmaganlarning post-
penitensiar adaptatsiyasini ta'minlashni
takomillashtirish
- 162 **MAMAJANOV ABRORBEC
MIRABDULLAYEVICH**
Ayrim xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunlarida
o'zboshimchalik uchun javobgarlik
- 170 **ANORBOYEV MURODJON
RAXMANQUL O'G'LI**
Tergov qilishga yoki sud ishlarini hal etishga
aralashish jinoyatining umumiy tavsifi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 176 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**
Соглашение о признании вины как
гарантия обеспечения прав личности
в уголовном процессе
- 184 **PRIMOV BAXTIYOR OLIM O'G'LI**
Dastlabki tergovda qo'llanilayotgan axborot-
kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi
va umumiy tavsifi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 192 **EGAMBERDIYEV DILSHOD ALISHEROVICH**
Xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish
vositasi sifatida xalqaro tergov komissiyalari
ahamiyati va tushunchasi
- 200 **КОЗАКОВ БЕКЗОД АБДУЛБОКИЕВИЧ**
Принцип добрососедства между
государствами в современном междуна-
родном праве
- 209 **SUVANOV SARDOR BAXADIROVICH**
Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida
inson huquqlariga oid ayrim masalalar

UDC: 349.6(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-6918-4616

O'SIMLIK DUNYOSINI MUHOFAZA QILISHDA JAMOATCHILIK NAZORATINI HUQUQIY TA'MINLASH MASALALARI

Maxkamov Durbek Nematovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar nomzodi,
e-mail: durbek404@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanishda jamoatchilik nazoratini amalga oshirish holati va tartibi, qonunchilik tahlili, amaliyotdagi holat yuzasidan ilmiy-nazariy munosabat bildirilgan. Konstitutsiyaning o'simlik dunyosi muhofazasidagi o'rni va bunda jamoatchilik nazoratining ta'siri borasida farazlar bayon etilgan. Jamoatchilik nazoratining usullari va amalda qo'llanilishi jarayonlari aniq misollar orqali ifodalangan. OAVning mazkur munosabatlarni jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi subyekt sifatidagi o'rni batafsil yoritilgan. Shuningdek, mualliftomonidan amaldagi qonunchilik holati, olimlarning ilmiy-nazariy fikrlari bayon etilgan bo'lib, ushbu sohadagi qonunchilikni takomillashtirish masalalari yuzasidan takliflar ishlab chiqilgan. Ayniqsa, o'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi tartib-taomillarning qo'llanilishida jamoatchilik nazoratining xususiyatidan kelib chiqib, amalga oshirish tartibi va huquqiy rejimi qayd etilgan. Mazkur munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan qonun hujjatlari normalarini takomillashtirish, huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan shaffof mexanizmni ro'yobga chiqarish masalalariga alohida to'xtalib o'tilgan. Mazkur maqolada aks etgan taklif va mulohazalar amaliyotga joriy etilishi, birinchidan, o'simlik dunyosi obyektlari muhofazasini ta'minlaydi, ikkinchidan, jamoatchilik ekologik nazoratini real hayotda namoyon bo'lishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: o'simlik dunyosini muhofaza qilish, moratoriy, jamoat ekologik nazorati, daraxtlarni kesish, o'simlik dunyosini muhofaza qilishda jamoat ekologik ekspertiza.

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ В ОХРАНЕ РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА

Махкамов Дурбек Нейматович,
кандидат юридических наук, доцент
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье представлен научно-теоретический подход к состоянию и порядку общественного контроля за охраной и использованием растительного мира, анализ законодательства, ситуации на практике. Делаются предположения о роли Конституции в защите флоры и влиянии на нее общественного контроля. Методы общественного контроля и процессы их практического применения иллюстрируются конкретными примерами. Подробно описана роль СМИ как субъекта общественного контроля над охраной растительного мира. Автором приведено текущее состояние законодательства, научные и теоретические взгляды ученых, разработаны предложения по совершенствованию законодательства в этой сфере. В частности, в связи с характером общественного контроля за применением процедур в области охраны и использования растительного мира отмечены порядок их применения и правовой режим. Особое внимание было уделено вопросам совершенствования норм законодательства, направленного на регулирование данных отношений, внедрению прозрачного механизма выявления правонарушений. Реализация предложений и замечаний, содержащихся в этой статье, во-первых, обеспечит охрану объектов растительного мира, а во-вторых, послужит демонстрацией общественного экологического контроля в реальной жизни.

Ключевые слова: охрана растительного мира, мораторий, общественный экологический контроль, вырубка деревьев, общественная экологическая экспертиза.

ISSUES OF LEGAL SUPPORT OF PUBLIC CONTROL IN THE PROTECTION OF FLORA

Makhkamov Durbek Nematovich,

Associate Professor Tashkent State University of Law, PhD in law

Abstract. The article presents a scientific and theoretical approach to the state and order of public control over the protection and use of the flora, analysis of the situation in practice. Assumptions are made about the role of the Constitution in protection and the impact of public control on it. Public control methods and processes of their practical application are illustrated with specific examples. The role of the media as a subject of public control over the protection of the plant is described in detail. The author also described the current state of legislation, scientific and theoretical views of scientists, and also developed proposals for improving legislation in this area. In particular, in connection with the nature of public control over the application of procedures in the field of protection and use of the flora, the order of their application and the legal regime are noted. Particular attention was paid to the issues of improving the norms of legislation aimed at regulating these relations, the introduction of a transparent mechanism for preventing offenses. The implementation of the proposals and comments contained in this article, firstly, will ensure the protection of flora objects, and secondly, it will serve as a demonstration of public environmental control in real life.

Keywords: protection of the plant, moratorium, public environmental control, tree felling, public environmental expertise.

Har bir shaxs jamiyat a'zosi sifatida amin bo'lish mumkinki, so'nggi 3-4 yil ichida mamlakatimizda davlat ekologik siyosatida keskin islohatlar yuz berishi boshlandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktabrdagi PF-5863-son Farmoniga asosan 2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining Atrof-muhitni muhofaza qilish Konsepsiyasi qabul qilinganligi yaqqol dalildir. Atrof-muhitning joriy holati tahlili, global va mintaqaviy ekologik muammolar, yangi ekologik xavf-xatarlar ushbu hujjatni qabul qilishni taqozo etdi. Mazkur muhim hujjatda ekologik ahamiyatga ega qarorlarni qabul qilishda jamoatchilikning ishtiroki xususida ayrim jihatlar yoritilgan. Fuqarolik jamiyati institutlari va aholining keng ishtirokisiz atrof-muhitni muhofaza qilish muammolarini hal etib bo'lmazligi, bunda aholining ekologik bilim darajasi alohida ahamiyatga egaligi, hozirda ekologik jihatdan potensial xavfli loyihalarni amalga oshirish bo'yicha jamoatchilik eshitishlarini o'tkazish, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish bo'yicha ishchi guruhlar tarkibiga fuqarolik jamiyati institutlarini kiritish amaliyoti mavjud emasligi ta'kidlangan [1].

Bundan tashqari, 2021-yil 13-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashi sammitidagi nutqida hozirgi paytda dunyoda iqlim o'zgarishi, ekologiya muammolarini

yechish hamda uglerod neytralligiga erishish va "yashil" iqtisodiyotga o'tish tobora o'tkir zaruratga aylanayotganligi, Orol dengizining qurishi nafaqat mintaqamiz, balki uning tashqarisidagi ko'plab mamlakatlarga ham jiddiy ta'sir ko'rsatayotganligi, bu kabi ekologik fojialarning salbiy oqibatlarini yumshatish, ularning tarqalishining oldini olish uchun Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan hamkorlikda Turkiy mamlakatlarning atrof-muhit muhofazasi bo'yicha tuzilmasini tuzish tashabbusini ilgari surganligi fikrimizning mantiqiy davomidir [2].

Amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini kuchaytirish, qonun ustuvorligini so'zsiz ta'minlash, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish, fuqarolik jamiyatini taraqqiy toptirishda jamoatchilik nazoratining samarali shakllarini joriy etish hamda bu jarayonda ommaviy axborot vositalari ishtirokini kengaytirish jamiyatimiz rivojlanishidagi kun tartibida bo'lib turibdi. Ayniqsa, tabiiy obyektlarni muhofaza qilish, xususan, o'simlik dunyosini muhofaza qilishda jamoatchilik nazoratining ta'siri sezilayotganligi ijtimoiy tarmoqlar orqali kelayotgan axborotlardan bilishimiz mumkin.

E'tibor berish zarurki, so'nggi 300 yil davomida insoniyat yerdagi 66 % o'rmonlarni yo'q qildi [3], Mana shu tufayli yaqin 8-10 yillikda o'rmonlarning bir qismi kesilib, 2 ming yil ichida 0,5 mlrd gektar yerda o'rmon o'rnida cho'llar paydo bo'ldi [4]. Olimlarning fikricha "agar yashil

dunyo o'z faoliyatini bir necha yil to'xtatsa, yer sharida butun jonli mahluq, shu jumladan, inson ham halok bo'lar ekan" [5].

Mazkur mavzu xususida ilmiy mushohada qilinishiga sabablar bisyor. Zero, so'nggi 2-3 yil ichida jamiyatimizda "moratoriy"(lot. moratorius – to'xtatib, turuvchi, sekinlatuvchi [6]), "noqonuniy daraxt kesish", "kesilgan daraxt uchun zarar qoplandi" qabilidagi ma'lumotlar ijtimoiy tarmoqlar orqali tez-tez tarqalmoqda. Demak, o'simlik dunyosini muhofaza qilish yoki undan foydalanish bilan bog'liq masalalarda fuqarolarimiz o'z pozitsiyalarini ochiq-oydin bildirmoqdalar. Aniqlangan holatlar yuzasidan normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan tartibda choralar ko'rilmoqda. Mazkur jarayonlarda jamoatchilik nazorati, xususan, jamoatchilik ekologik nazorati instituti jadallashayotganligi ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish imkonini yaratmoqda.

E'tiborli jihati shundan iboratki, o'simlik dunyosini muhofaza qilish bilan bog'liq munosabatlar tartibga solingan hujjatlarda jamoatchilik nazorati masalalarimavjudbo'lsa-da,2002-yilda qabulqilingan "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonunning [7] ayrim normalarini qo'llanilishida to'laqonli huquqiy mexanizmning mavjud emasligi sababli amalda ko'zga tashlanmas edi. Ushbu qonunda ko'rsatilgan jamoatchilik nazorati ilg'or xorijiy tajribadan foydalanilgan holda aks etganligini e'tirof etish joiz, biroq uning ijrosini ta'minlashdagi samarasi borasida ijobiy natija sezilmadi. Quvonarlisi shuki, bugungi kunga kelib OAVning tom ma'nodagi ijtimoiy faolligi o'laroq sohadagi huquqbuzarliklar, qonun buzilish holatlari to'g'risida axborotlar paydo bo'ldi. Pirovardda davlat hokimiyati organlari tomonidan mazkur jarayonga e'tibor qilingan holda ma'muriy usullarni qo'llash orqali tegishli choralar ko'rila boshlandi.

Ma'lumki, Prezidentimiz farmoniga muvofiq, davlat o'rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar va butalar qimmatbaho navlarining kesilishiga moratoriy joriy qilindi. Lekin joylardagi rahbarlarning e'tiborsizligi oqibatida ayrim hollarda o'simlik dunyosiga zarar yetkazildi. Bosh prokuraturaga ushbu masala bo'yicha hokimlar faoliyatini qat'iy nazoratga olib, javobgarlik muqarrarligini ta'minlash topshirildi [8].

Xo'sh, o'simlik dunyosi muhofazasi yoki huquqiy muhofaza qilish deganda nimani tushunamiz va kimlar ushbu vazifani bajarishga mas'ul?

O'simlik dunyosini muhofaza qilish – har bir shaxsning o'simlik dunyosi obyektlarini asrash va Qizil kitobga kiritilgan yovvoyi o'simliklarning kamyob yoki yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lgan turlarini o'zining belgilangan darajasiga ko'ra, uni kelgusi avlodga yetkazishdir.

O'simlik dunyosini huquqiy muhofaza qilish esa, tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda ifodlangan vakolatli davlat organi tomonidan sanksiya instituti joriy etilgan, ijro etilishi umum majburiy tusga ega bo'lgan normalarda mavjud tartiblar va ushbu tartiblar asosida o'simlik dunyosini huquqiy tomonlama himoya etish hisoblanadi.

Bayon etilgan har ikkala tushunchada ham jamoatchilik nazorati ta'minlanishi va uning subyektlari ishtirok etishi shart.

O'zbekiston Respublikasining "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonunga ko'ra O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, nodavlat notijorat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari jamoatchilik nazorati subyektlari hisoblanadi.

Aynan, o'simlik dunyosini muhofaza qilishdagi jamoatchilik nazorati subyektlari qonun bilan belgilagan tamoyillar asosida faoliyat yuritishi lozim. Jumladan, jamoat ekologik nazoratini amalga oshirishda xolislik, qonuniylik, oshkoralik, mustaqillik, inson, jamiyat hamda davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tamoyillari ta'minlanishi kerak [9].

Ilmiy-nazariy tomondan tahlil qilinganda ham jamoatchilik nazorati o'simlik dunyosini muhofaza qilish vositasi yoki obyektiv elementi sifatida ro'yobga chiqadi. Shu sababli ham, o'simlik dunyosini muhofaza qilishda jamoatchilik nazoratining usullarini o'z xususiyati va amalga oshirish shakliga ko'ra quyidagicha tasniflash mumkin:

1. Mazkur faoliyatni amalga oshirish jarayonida aniqlangan huquqbuzarliklar to'g'risida tegishli manbalar (bugungi kunda asosan ijtimoiy tarmoqlar) orqali keng jamoatchilikni xabardor qilish usuli samaradorligi bilan ajralib turadi. Ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlarga asosan, 2019-yilda respublika bo'yicha 3 ming 996 daraxt kesilib, tabiatga 7,3 milliard so'mlik zarar yetkazilgan bo'lsa, 2020-yilning 1-may holati, ya'ni to'rt oy ichida bu ko'rsatkich 4 ming 758 tani tashkil etdi. Ma'lumotlarga qaraganda inson urush va zo'ravonliklar, kasallik, ocharchilik va tabiiy ofatlardan ko'ra, atrof-muhit, suv va havo ifloslanishidan ko'proq

nobud bo'larkan. Jumladan, havo ifloslanishidan o'lim soni chekish sabab yuz beradigan o'lim sonidan 1,5 barobar, OITS, sil va bezgakdan 3 marta, urush va zo'ravonlikdan esa 15 baravar yuqori ekan [10]. Keyingi paytda joylarda daraxtlarni ommaviy ravishda kesish kuchayib ketgan edi. Bu fuqarolarning noroziligiga sabab bo'ldi. Shuning uchun daraxtlarni sababsiz kesishga qarshi moratoriy e'lon qilindi [11]. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi 2019-yil 30-oktabrdagi PF-5863-son Farmoni bilan davlat o'rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar va butalar qimmatbaho navlarining kesilishiga 2019-yil 1-noyabrdan 2020-yil 31-dekabrgacha moratoriy joriy etildi. «Moratoriy» atamasi (lot. moratorius – sekinlatuvchi, muddatni orqaga suruvchi) muayyan majburiyat va harakatlarning ijro etish muddatini hukumat tomonidan ma'lum vaqtga uzaytirish, to'xtatib qo'yish. Biror favqulodda holat (masalan, urush, tabiiy ofat) munosabati bilan e'lon qilinadi [12]. Mazkur moratoriy e'lon qilinishiga qaysidir ma'noda ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari faolligi sabab bo'ldi deyish mumkin.

2. O'simlik dunyosini muhofaza qilish bilan bog'liq masalalarda fuqarolarning o'z tashabbuslarini bevosita namoyon qilishlari muhimdir. Bunda, o'simlik dunyosini muhofaza qilish bilan bog'liq masalalar yuzasidan turli yig'ilish va tadbirlarni o'tkazish orqali o'z munosabatlarini bildirishlari, mavjud holatga nisbatan keskin chora ko'rish lozimligi yuzasidan jamoat birlashmalariga birlashgan holda bayon qilishlari mumkin. E'tiborlisi u yoki bu shaklda birlashma tuzish orqali jamoat ekologik nazoratini amalga oshirish nuqtayi nazaridan bir nechta huquqshunos olimlar o'zlarining tahlillarini bayon etishgan. Jumladan, J. Safarov fikriga ko'ra, ekologik qonunchilikni takomillashtirishda fuqarolik jamiyati institutlaridan biri bo'lmish ekologiya sohasidagi nodavlat notijorat tashkilotlar va jamoat birlashmalarining faoliyatini yanada kengaytirish bilan bog'liq huquqiy normalarni takomillashtirish, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining ekologiya sohasidagi vakolatlarini mustahkamlovchi huquqiy normalarni yanada kengaytirish, ekologiya sohasida jamoatchilik nazorati mexanizmlarini rivojlantirish, bunday nazoratning huquqiy asoslarini takomillashtirish,

millashtirish, davlat organlari va xo'jalik yurituvchi subyektlarning ekologiya sohasidagi faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini yanada kuchaytirish talab etiladi [13]. Professor Y. Jo'raev fikriga ko'ra, ekologiya nazorati – davlat ekologik nazoratini ham, fuqarolik jamiyatlari institutlari olib boradigan nazoratni ham o'z ichiga oladi [14]. Huquqshunos olim O. Utegenov jamoat ekologik nazorati fuqarolik jamiyatining asosiy belgilari-dan biri ekanligini, uning fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan amalga oshirilishi, davlat organlari ta'siridan holi ekanligi, xulosalar tavsiyaviy ahamiyat kasb etishini ta'kidlagan [15].

3. Fuqarolarning o'simlik dunyosini muhofaza qilish bilan bog'liq qonun ijodkorligi sohasidagi faoliyati ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon o'simlik dunyosi bilan bog'liq qonun hujjat loyihalarini ishlab chiqish, o'zgartirish va qo'shimcha kiritish, tegishli takliflarni ilgari surish kabi elementlar majmuidan iborat. Bugungi kunda, "regulation.gov.uz" normativ-huquqiy loyihalar muhokamasi portali mazkur jarayonni amalga oshirishning samarali mexanizmi hisoblanadi. Bundan tashqari, qonun loyihasi manfaatdor organlar va tashkilotlar bilan kelishilgunga qadar majburiy ravishda jamoatchilik va (yoki) mutaxassislar muhokamasiga kiritilish tartibi joriy etildi. Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ishlab chiquvchi tashkilotlar tomonidan belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portaliga jamoatchilik muhokamasi o'tkazilishi uchun joylashtirilishi tartibi joriy etildi. Jamoatchilik tashabbuslarini muhokama qilish va vakillik organlari tomonidan ko'rib chiqish imkonini beruvchi "Mening fikrim" veb-portali ishga tushirildi [16]. Biroq "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"-gi qonunning yangi tahriri qabul qilingan davrda ushbu portal yaratilmaganligi amaldagi normativ-huquqiy hujjat ishlab chiqilishida jamoatchilikning ishtiroki yetarli darajada ta'minlanmaganligi ko'rsatadi.

4. O'simlik dunyosini muhofaza qilishda tegishli tartibda sud va huquqni muhofaza qilish organlariga hamda tegishli davlat tashkilotlariga murojaat qilish huquqlari orqali namoyon bo'lishidadir. Konstitutsiyamizning 35-moddasi (Har bir shaxs bevosita o'zi va boshqalar bilan birgalikda vakolatli davlat organlariga, muassasalariga yoki xalq vakillariga ariza, taklif va shikoyatlar bilan

murojaat qilish huquqiga ega. Arizalar, takliflar va shikoyatlar qonunda belgilangan tartibda va muddatlarda ko'rib chiqilishi shart) ham mazkur huquqni to'laqonli ravishda kafolatlaydi.

5. O'simlik dunyosini muhofaza qilish sohasida fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlari vakillari, o'zini o'zi boshqarish organlari davlat ekologik nazoratining ushbu shakllari amalga oshirilsa kuzatuvchi subyekt maqomidagi huquqi mavjud. Bunda, jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan o'simlik dunyosini muhofaza qilishga oid qonunchilik hujjatlari talablariga rioya qilinishini, davlat tomonidan belgilangan ekologik dasturlar amalga oshirilishini tekshirish, davlat ekologik ekspertizasi jarayonlarini hamda atrof-muhit monitoringini kuzatishlari mumkin.

6. Mustaqil ravishda fuqarolar o'simlik dunyosini muhofaza qilish sohasida jamoat ekologik ekspertizasini amalga oshirish huquqlari mavjud. Qonun hujjatlarida belgilanganidek, jamoat ekologik ekspertizasi ekologik asoslanishi lozim bo'lgan har qanday faoliyat yo'nalishida fuqarolarning yohud nodavlat notijorat tashkilotlarining tashabbusi bilan amalga oshirilishi mumkin. Jamoat ekologik ekspertizasini amalga oshirishga to'sqinlik qilish taqiqlanadi. Ta'kidlash joizki, davlat ekologik ekspertizasi o'tkazilishidan qat'iy nazar jamoat ekologik ekspertizasi amalga oshirilishi mumkin. O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha mo'ljallangan atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini 2019–2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha Yo'l xaritasida atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida fuqarolik jamiyati institutlarini faollashtirish tadbirlari ko'zda tutilgan. Unga ko'ra ekologik jihatdan muhim ahamiyatga ega qarorlarni qabul qilishda jamoatchilik ishtiroki shartligini ta'minlovchi samarali mexanizmni, atrof-muhitga ta'siri bo'yicha I va II toifaga kiruvchi (yuqori va o'rta darajadagi xavf-xatar) qayd qilingan faoliyat turlarida davlat ekologik ekspertizasini o'tkazishdan oldin ularning atrof-muhitga ta'sirini baholash loyihalari bo'yicha jamoatchilik eshitishlarini va jamoat ekologik ekspertizasini o'tkazish mexanizmini yaratish, atrof-muhitni muhofaza qilish jamoat inspektorlari institutini takomillashtirishni ta'minlash masalalari nazarda tutilgan [17].

7. Jamoatchilik nazorati ta'sirida tegishli vakolatli davlat organlari tomonidan o'simlik dunyosiga oid qonunchilik hujjatlarini buzganlik uchun

javobgarlik masalasiga e'tibor qaratilish darajasi ortdi. Masalan, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi nazorat bo'yicha inspeksiya faoliyatining 2019-yilgi hisobotida, o'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasida aniqlangan huquqbuzarlik 3274 ta, belgilangan jarima 1,19 mlrd.so'm, 2771 ta holat bo'yicha 871 mln. so'm jarima undirilgan [18].

Yuqoridagi tasniflarda aks etgan usullarni amalga oshirishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Zero, ekologiya sohasidagi huquqbuzarlikni amalga oshirish yoki uning sodir etilganligini aniqlash jarayonlari zamonaviy texnika vositalari yordamida amalga oshirilmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maishiy va qurilish chiqindilari bilan bog'liq ishlarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga binoan, 2021-yil 1-yanvardan boshlab bir qator yangicha tartiblar joriy etildi. Masalan, aholi tomonidan Davlat ekologiya qo'mitasining Internet tarmog'idagi maxsus axborot tizimiga yuborilgan ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi huquqbuzarliklar haqidagi fotosuratlar va videoyozuvlar Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda belgilangan tartibda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, huquqbuzarlik holatlari to'g'risidagi fotosuratlar va videoyozuvlarni yuborgan shaxslar huquqbuzardan undirilgan jarima miqdorining o'n besh foizi miqdoridagi pul mukofoti bilan rag'batlantiriladi. E'tiborli jihati, huquqbuzarlik holatlari to'g'risida yuborilgan fotosuratlar va videoyozuvlardagi huquqbuzarlarning shaxsini aniqlash Davlat ekologiya qo'mitasining hududiy organlari so'roviga asosan ichki ishlar organlari tomonidan amalga oshiriladi. Ta'kidlash joizki, huquqbuzarlik holatlari to'g'risidagi fotosuratlar, videoyozuvlar va xabarlarni taqdim etgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarning oshkor etilishiga yo'l qo'yilmaydi [19].

Amaliyotda o'simlik dunyosiga oid munosabatlar bilan to'qnash keluvchi fuqarolarimiz bilishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni keng ommaga yoyishimiz eng muhimidir. Bu esa atrof-muhitga oid ma'lumotlar yuzasidan axborot olish huquqini ta'minlashni taqozo qiladi. Masalan, Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-martdagi 255-son qaroriga ko'ra "Davlat o'rmon fondiga kirmaydigan da-

raxtlar va butalarni kesishga ruxsatnoma berish bo'yicha davlat xizmatlari ko'rsatishning ma'muriy reglamenti" tasdiqlangan [20]. Unga ko'ra davlat o'rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar hamda butalarni kesishga faqatgina sanitariya maqsadlarida, shuningdek, binolar, inshootlar va kommunikatsiyalarni qurish va rekonstruksiya qilish bilan bog'liq holda yo'l qo'yiladi.

O'simliklar zararkunandalari yoki tabiiy omillar, kasalliklar ta'sirida shikastlangan, quriyotgan yoki qurib qolgan, hamda odamlarning hayoti va salomatligiga, jismoniy va yuridik shaxslarning mol-mulkiga xavf solayotgan daraxtlar va butalarni kesish uchun ruxsatnoma to'lovni amalga oshirmasdan beriladi.

Jismoniy va yuridik shaxsning mulki bo'lgan va ular tomonidan yog'och-taxta va hosil olish uchun ekilgan daraxtlar va butalarni (terak va boshqa tez o'suvchi navlar, mevali daraxtlar va butalar, tut plantatsiyalari) kesishga ruxsatnoma talab etilmaydi. Davlat o'rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar va butalarni ruxsatnoma olmasdan kesish taqiqlanadi.

Ruxsatnoma berish jarayonini amalga oshirishda hududiy ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish organlari o'z xulosalarini tumanlar (shaharlar) hokimliklariga yuboradi hamda tumanlar (shaharlar) hokimliklari Davlat ekologiya qo'mitasi organlarining xulosalariga asosan ruxsatnomalar beradi.

Davlat xizmatlari markazlari, tumanlar (shaharlar) hokimliklari va Davlat ekologiya qo'mitasi organlari o'rtasida axborot almashinuvi elektron raqamli imzoni majburiy tartibda qo'llash orqali faqat idoralararo elektron bog'lanish yordamida amalga oshiriladi.

Afsuski, mazkur ma'lumotlarni fuqarolarga yetkazish va ularni xabardor qilish jarayonlariga yetarli e'tibor berilmayotganligi amaliyotdagi muammolarni vujudga keltirmoqda.

Mazkur muammolarni bartaraf etish hamda ayrim islohotlarni davom ettirish, qonun hujjatlarining ijrosini ta'minlash maqsadida quyidagi amaliy ishlarni ro'yobga chiqarish lozim:

o'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish sohasida jamoatchilik fikrini o'rganish platformasini yaratish hamda qonun hujjatlarini ishlab chiqishda ijtimoiy tarmoqlar orqali fuqarolarning fikrlarini o'rganish maqsadida so'rovnoma o'tkazishni tashkil etish;

Davlat ekologiya qo'mitasi inspektorlari va jamoatchi inspektor vakolatlarini aniq belgilab olish, ularni vakolat doirasidan kelib chiqqan holda bodi-kameralar bilan ta'minlash;

o'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanish jarayonlari shaffofligini ta'minlash va korrupsiya holatlarning oldini olish maqsadida o'simlik dunyosi obyektlaridan foydalanish tartib-taomillarini to'liq raqamlashtirish (elektronlashtirish), jismoniy va yuridik shaxslar uchun mobil ilovalarni yaratish, markazlashgan elektron dastur doirasida yagona nazorat tizimini ishlab chiqish;

daraxt va butalarni saqlash, moratoriy talablariga rioya qilishni ta'minlash maqsadida volontyorlik faoliyatini yo'lga qo'yish va nodavlat tashkilotlar tomonidan moliyalashtirish choralarini ko'rish;

yog'och bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini monitoring qilish va ularning faoliyatini OAV tomonidan doimiy yoritib borish maqsadga muvofiq.

Bayon etilgan mulohazalardan anglash mumkinki, o'simlik dunyosini muhofaza qilishning jamoatchilik nazorati sohasida ilmiy-huquqiy tadqiqotlar olib borish hamda qonunchilik tizimini takomillashtirishga ehtiyoj mavjud. Zotan, Konstitutsiyamizda belgilanganidek barchamiz atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburmiz.

REFERENCES

1. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 31.10.2019-y., 06/19/5863/3979-son; 13.11.2020 y., 06/20/6110/1512-son; 17.03.2021-y., 06/21/6188/0216-son
2. <https://president.uz/uz/lists/view/4758>
3. <https://ecolog.uz>
4. F. Namozov. O'rmon huquqi muammolari//Mustaqil O'zbekiston:huquq fanlarining dolzarb muammolari. Ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to'plami.-T.: Chinor ENK, 2013/-B 10

5. J.T. Xolmo'minov. Ekologik tahdidlarning oldini olish va ularni bartaraf etish huquqiy muammolarining ilmiy-nazariy tahlili. Monografiya. Toshkent: TDYuU.2016.-B.155
6. A. Madvaliyev [va boshq.]. Ijtimoiy-siyosiy terminlarning qisqacha izohli lug'ati. T.: "Sahhof" nashriyoti, 2021. -308 b.
7. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013-y., 52-son
8. <https://president.uz/uz/lists/view/3427>
9. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 07.03.2019-y., 09/19/195/2712-son; 22.11.2019-y., 09/19/937/4054-son; 19.06.2020 y., 09/20/391/0777-son, 29.09.2020 y., 09/20/593/1340-son
10. <https://uza.uz/oz/posts/daraxtlar-kesilishini-jarima-oshirilishi-bilan-to-xtatib-bo--14-09-2020>
11. <http://uza.uz/oz/politics/konstitutsiya-va-onun-ustuvorligi-u-u-iydemokratik-davlat-v-07-12-2019>.
12. O.X. Narzullaev. O'zbekistonda biologik resurslarni muhofaza qilish va ulardan foydalanishni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish. Monografiya.- Toshkent: TDYuU, 2020.-232 bet.
13. D.I. Safarov. O'zbekiston Respublikasida ekologik qonunchilikni tizimlashtirish va kodifikatsiyalash mas'alalari. yuridik fan. Nomzodi. ... dis. 2010
14. Yu. Jo'raev. Jamoat nazorati // Fidokor.-2002. 22-sentabr
15. O. Utegenov. Jamoat ekologik nazoratini huquqiy tartibga solish. yuridik fan. nomzodi... dis. 2010.
16. Sh. Fayziev. Qonun ijodkorligi jarayonini takomillashtirish: milliy va xorijiy tajriba. Monografiya.-O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.-T.: "Adolat" milliy huquqiy axborot markazi, 2020-y.-240 b.
17. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 31.10.2019-y., 06/19/5863/3979-son; 13.11.2020 y., 06/20/6110/1512-son
18. <https://uznature.uz/yz/site/page?numer=103>
19. <https://kun.uz/61322328>
20. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 20.11.2021-y., 09/21/694/1075-son